

THE ICONOCLASTIC THESES AND THEIR REJECTION BY THE ORTHODOX POPES

Mircea Cristian Pricop

Rev.PhD., Lecturer, „Saint Apostle Andrew” Faculty of Theology,
„Ovidius” University of Constanța

Abstract: In the eighth century the very foundation of the Church was shaken by the struggle against the holy images. The destruction caused in the area of Byzantine Empire by the brutal policy of the emperors from the Isaurian dynasty was so violent that many of the oldest objects of Christian worship were lost forever. The condemnation of the iconoclasm by the orthodox popes, alongside the patriarchs of Jerusalem, Alexandria and Antiochia and the confessors from the East, was the first step towards the full restoration of the cult of icons, Saints and relics, which will occur during the reign of the holy empresses Irene and Theodora.

Keywords: Christian art, Byzantine Church, icons, iconoclasm, the orthodox popes.

Urcarea pe tronul Bizanțului a lui **Constantin V Copronimul (741-775)** a însemnat pentru Biserică o deschidere unei perioade de crâcene persecuții. Acest personaj paradoxal alcătuit din cele mai frumoase dar și din cele mai odioase obiceiuri și trăsături, este zugrăvit de către cronicarii vremii drept un soldat desăvârșit și un politician tenace. Poreclit „Caballinus”, pentru pasiunea sa nastăpânită pentru cai, acest principe a câștigat simpatia ofițerilor de rând prin victoriile strălucite raportate împotriva bulgarilor și arabilor. „Soldații îl iubeau și îl cinsteau ca pe un semizeu”¹.

În paralel cu aceste trăsături ale unui om de stat, Constantin V era un om violent și suspicios, aplecat spre viciile beției și homosexualității². Istoricii timpului afirmă că pasiunile împăratului pentru magie, necromancie precum și pentru fabricarea de otrăvuri destinate rivalilor săi, se manifestau fără nici o opreliște în palatele din Constantinopol. Sacrificiile sângeroase și disecarea de cadavre nu îi erau nici ele străine³. Toate aceste trăiri tulburi au făcut ca, din adversar al Ortodoxiei, la început, să devină, spre sfârșitul domniei sale, un veritabil dușman al religiei.

Diferitele metode de tortură pe care ingeniozitatea sa malefică le inventase, le-a aplicat asupra iconodulilor. Din datele istorice de care dispunem, știm că acest împărat nu avea nimic împotriva artei, ba chiar o aprecia. Însă el nu putea să vadă icoanele lui Hristos cinstite mai mult decât portretele imperiale. Adeseori porunca ca icoanele, mozaicurile și frumoasele fresce, cu caracter cultic, să fie înlocuite cu portretul său sau cu diferite scene în care el juca un rol important: vânători, bătălii, etc.

Ura acestuia împotriva Bisericii Ortodoxe s-a manifestat mai ales prin coalizarea de partea sa a tuturor iconoclaștilor asiatici, împreună cu care a organizat un sinod denumit de el „ecumenic”, la Hieria, în anul 754, unde a adunat un număr de 338 de episcopi. „Ecumenicitatea” acestui conciliabul merită contestată: patru dintre cele cinci patriarhate istorice, Ierusalimul, Roma, Antiochia și Alexandria nu au dorit să participe la acest sinod.

¹ Pr. Dr. Emanoil Băbuș, *Bizanțul – istorie și spiritualitate*, Ed. Sophia, București, 2003, p.192.

² H. Leclercq, *Images (Culte et Querelle des)*, în D.A.C., vol.IV, Paris, 1926, col. 251.

³ *Ibidem*.

Astfel, putem să afirmăm că încercarea de a impune legi universale referitoare la susținerea principiilor iconoclaste a eșuat.

Totuși, hotărârile acestui conciliabul au avut urmări grave în Imperiul de Răsărit, ele justificând politica de aservire sistematică a instituției Bisericii față de împărat. Rostul convocării acestui sinod iconoclast a fost acela de a valida tratatul alcătuit de Constantin Copronim cu un an înainte, însă, deși toți episcopii de la Hieria erau luptători împotriva icoanelor, aceștia s-au văzut nevoiți să corecteze din tezele expuse în tratatul împăratului, deoarece ele contraveneau canoanelor emise de Sinoadele Ecumenice, iar dorința participanților conciliabulului era aceea de a sublinia perfectă armonizare cu ortodoxia mărturisită de către Sfinții Părinți. *„Tratatul împăratului este foarte violent și exprimă o poziție extremistă, suprimând cultul Fecioarei și al Sfinților. De astfel, Constantin Copronim va publica mai târziu un decret care elimină denumirea de „Maica lui Dumnezeu”, interzicând folosirea cuvintelor „sfânt” sau „sfântă”. Mersul prea des la biserică a fost interzis, la fel și celibatul... Acolo se găsesc reunite și împinse la extrem toate tendințele iconoclastismului. Lucrarea împăratului - care conține punctul său de vedere asupra noțiunii însăși de icoană - a fost expusă la Sinodul iconoclast din 754. Sinodul respectiv nu a putut accepta întregul tratat, așa că el a fost pe alocuri atenuat. Astfel, el nu a ajuns să-l impună ulterior. În același tratat figurau expresii atât de fățiș monofizite, încât Sinodul a fost obligat să le modifice și, pentru a justifica iconoclastismul, să arunce acuzația de monofizism asupra ortodocșilor, așa cum vom vedea”⁴.*

Distingem astfel, tendința, diferită de cea a împăratului, pe care au adoptat-o episcopii iconoclaști. Dacă basileul nu dispunea de argumente teologice care să susțină opiniile sale, utilizând mai mult informații lipsite de valoare, inspirate din repulsia sa față de icoane, ereticii de la Hieria au căutat surse de inspirație ceva mai credibile.

Cea mai importantă lucrare invocată de ei era **scrisoarea lui Eusebiu de Caesarea** către împărăteasa Constantia, sora Sfântului Constantin cel Mare. Autenticitatea ei nu a fost contestată de către iconoduli, însă lucrarea în sine nu reprezenta în nici un fel o autoritate în Biserică, deoarece era alcătuită de către un arian, motiv pentru care iconoclaștii au căutat o altă susținere, din partea unui Sfânt Părinte. Atitudinea rigoristă a **Sfântului Epifanie al Salaminei din Cipru**, a fost utilizată de sinodali în vederea argumentării doctrinei distrugerii icoanelor. Însă autenticitatea așa ziselor scrieri împotriva icoanelor, atribuite ierarhului de Salamina, a fost contestată pe criterii concrete de către Părinții Sinodului VII Ecumenic, ei aducând argumente că deși *„există pe de o parte, câteva scrieri care par a fi atribuite Sfântului Epifanie și care îi atestă iconoclastismul, pe de altă parte, există neîndoios faptul că, pe vremea lui, bisericile din Cipru erau decorate cu picturi. De aici, Părinții sinodali conchid că scrierile atribuite Sfântului Epifanie sunt false”⁵.*

În hotărârile lor, iconoclaștii s-au mai folosit de apocrifele gnosticilor precum și de texte atribuite în mod eronat unor personalități importante din viața Bisericii, precum Sfântul Teodot de Ancyra sau chiar Sfântul Vasile cel Mare, cunoscut pentru iubirea sinceră și venerarea față de sfintele icoane⁶.

Convocat pe 10 februarie și încheiat pe 8 august, 754, **Conciliabulul de la Hieria** și-a pus în aplicare hotărârile prin proclamarea oficială a orosului, în biserica din Cartierul Vlaherne al Constantinopolului, în prezența împăraților Constantin V și Leon IV Cazarul, fiul său în vârstă de patru ani.

⁴ Leonid Uspensky, *Teologia icoanelor*, Ed. Anastasia, București, 1994, studiu introductiv și traducere Teodor Baconsky, pp.73, 80.

⁵ *Ibidem*, p.87.

⁶ *Ibidem*, p.88.

După anatemizarea tuturor ereticilor condamnați de primele șase Sinoade Ecumenice, participanții pseudo-sinodului ecumenic al VII-lea, prezidați de iconoclastul **Teodosie de Efes**, au dat citire unui șir de opt noi anateme asupra iconodulilor:

- „1. Dacă vreunul va îndrăzni să reprezinte în culori materiale chipul dumnezeiesc (*χαρακτήρ*) al Logosului de după Întrupare, să fie anatema!
2. Dacă din cauza Întrupării, cineva va îndrăzni să reprezinte în culori materiale și în imagini care înfățișează omul, ousia și ipostasul Logosului⁷ care nu pot fi reprezentate, și nu recunoaște că Logosul nu poate fi reprezentat, chiar și după Întrupare Sa, să fie anatema !
3. Dacă vreunul îndrăznește să reprezinte într-o imagine unirea ipostatică a celor două naturi, și, numind această imagine <<Hristos>> înfăptuiește deasemenea, într-o manieră înșelătoare, amestecare celor două naturi, să fie anatema !
4. Dacă cineva separă de persoana Logosului trupul (natura umană) cu care este unit și vrea să reprezinte acest trup printr-o imagine, să fie anatema !
5. Dacă vreunul împarte pe Hristos în două persoane și vrea să reprezinte pe cel care S-a născut din Fecioară și nu acceptă, așadar, decât o unire relativă (*σχετική*) a naturilor să fie anatema !
6. Dacă vreunul reprezintă într-o icoană trupul îndumnezeit prin unirea sa cu Logosul și îl separă astfel de divinitate, să fie anatema !
7. Dacă vreunul dorește să reprezinte, cu ajutorul culorilor materiale, pe Dumnezeu Logosul Care, chiar și având formă de Dumnezeu, cu toate acestea a acceptat în propria Sa persoană forma de sclav, dacă vreunul dorește să-L reprezinte sub o formă pur umană și pretinde a despărți pe Hristos de divinitatea Sa inseparabilă, introducând astfel o a patra persoană în Treime, să fie anatema!
8. Dacă vreunul dorește să înfățișeze prin culori materiale Sfinții în imaginile fără viață, care nu sunt de nici un folos - întrucât această gândire este înșelătoare și vine de la diavol - și nu se străduie să înfățișeze virtuțile acelor Sfinți, imitându-le el înșiși într-un mod viu, să fie anatema!”⁸.

După condamnarea altor doctrine ortodoxe referitoare la cultul și venerarea Sfinților, se dă citire concluziei finale a Conciliabulului : „Dacă cineva nu recunoaște sfântul nostru al șaptelea Sinod Ecumenic, să fie anatema, de către Tatăl, de către Fiul și de către Sfântul Duh și de cele șapte Sinoade Ecumenice ! Nimeni să nu învețe o altă credință ! Aceasta este credința noastră a tuturor, la care subsriem de bună voie, aceasta este credința Apostolilor. Mulți ani împăraților ! Ei sunt luminătorii Ortodoxiei ! Mulți ani împărătesei ortodoxe! Dumnezeu să aibă în pază împărăția voastră ! Voi ați proclamat din nou cu tărie nedespărțirea celor două firi ale lui Hristos ! Voi ați lovit de moarte idolatria ! Voi ați nimicuit greșelile lui Gherman (al Constantinopolului), ale lui Gheorghe⁹ și ale lui Mansur¹⁰;

⁷ Împrumutând din filosofia greacă acești termeni, Biserica i-a utilizat cu succes de-a lungul timpului pentru a exprima doctrina hristologică. *Ousia* înseamnă „ființă” iar *hypostasis*, modul de subzistență concretă al unei *ousii*, conform Sfântului Vasile cel Mare.

⁸ Traducere din franceză, efectuată de către autorul acestui studiu, după H. Leclercq, *Op. cit.*, col. 255-256.

⁹ Despre acest Gheorghe se cunosc destul de puține lucruri. Una dintre ședințele Sinodului VII Ecumenic menționează că era din Cipru și se presupune că era monah. Unii istorici îl confundă cu episcopul Gheorghe de Antiohia. Este recunoscut ca Sfânt al Bisericii.

*anatema lui Gherman, mincinosul și adoratorul lemnului*¹¹. *Anatema lui Gheorghe, cel asemănător cu el, care a falsificat învățătura Părinților. Anatema lui Mansur, care are un nume de piață rea și care profesează sentimente mahomedane! Anatema lui Mansur, care l-a trădat pe Hristos! Anatema dușmanului Imperiului, doctorului impietății, închinătorului la icoane! Treimea i-a scos din treaptă pe toți trei!*¹².

Condamnând astfel pe oricine ar picta sau deține icoane, în frunte cu marii teologi iconoduli, Conciliabulul de la Hieria a conferit dreptul de jurisdicție asupra chestiunilor de credință autorității laice, ducând la transformarea ierarhiei bisericești într-un instrument docil, aflat permanent la dispoziția împăratului. Este exact ceea ce urmărea Constantin Copronimul. Poporul a fost obligat să jure credință iconoclasmului imperial, astfel încât după proclamarea oficială a hotărârii de la Hieria, s-a dezlănțuit una dintre cele mai cumplite prigoane cunoscute în istorie. „În fruntea mărturisitorilor Ortodoxiei se aflau călugării, pe care Constantin îi numea „*idolatri și închinători la întuneric*”. Persecutorii s-au încrâncenat mai ales împotriva lor. Li se zdrobea capul deasupra unei icoane, erau înecați după ce fuseseră cusuți în saci, erau forțați să încalce voturile monahale, iar mâinile icoanelor erau arse. Călugării au emigrat în masă, mai ales în Italia, în Cipru, în Siria și în Palestina. Cum printre ei se găseau numeroși iconari, se poate spune că Roma nu a cunoscut o epocă mai fecundă în ceea ce privește arta sacră, decât perioada iconoclastă. Toți Papii care s-au succedat în timpul domniei lui Constantin Copronimul (Zaharia, Ștefan II, Paul I, Ștefan III, Adrian I) au fost fermi în Ortodoxie și au continuat opera predecesorilor, decorând bisericile cu icoane cu ajutorul călugărilor iconari emigrați din partea răsăriteană a Imperiului”¹³.

Dorind să obțină recunoașterea Conciliabulului de la Hieria, împăratul Constantin Copronim a insistat, prin trimișii săi la curtea regelui Pepin, ca și în partea occidentală să se impună iconoclasmul. Prin daruri bogate, împăratul spera și să-l convingă pe Pepin să retrocedeze vechile posesiuni bizantine din Italia, pe care acesta le cucerise de la longobarzi și le dăruise papilor. „Dinspre partea Romei, papii Zaharia, Ștefan II, Paul I, Ștefan III țin piept împăratului. Ștefan III convoacă un Sinod la Lateran în 769, pronunțându-se împotriva sinodului de la Hieria, împreună cu patriarhii Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. Constantinopolul se vede astfel pe deplin izolat în erezie și schismă”¹⁴.

Din **scrisoarea XXVI din Codex carolinus**, trimisă de papa Paul I regelui francilor, aflăm că Pepin cel Scurt a răspuns bizantinilor că va analiza propunerile împăratului împreună cu episcopii și seniorii regatului său. Între timp el a trimis papei asigurarea că va rămâne credincios Bisericii Romei și credinței ortodoxe¹⁵.

Se pare că întrunirea acestui „*concilium mixtum*”, adunare compusă din episcopi și din laici, ar fi avut loc la **Gentily, în anul 767**, cu ocazia sărbătorii Paștilor¹⁶. Nu s-au păstrat actele acestui conciliu, însă putem afla de la cronicarii vremii, cum ar fi Einhard, că sinodalii s-au preocupat de problema iconoclastă. În mod concret, la Gentily s-ar fi hotărât condamnarea iconoclasmului bizantin și păstrarea nealterată a ortodoxiei cultului icoanelor.

Un alt conciliu s-a ținut în anul 769, sub papa Ștefan III, pe data de 12 aprilie, la Lateran, în biserica Mântuitorului¹⁷. Pepin murise pe 24 septembrie 768, lăsând regatul

¹⁰ Numele persan al Sfântului Ioan Damaschinul. Aici a fost folosit sub forma peiorativă, care trimitea la „originea barbară” a cuviosului teolog.

¹¹ Această expresie se referă la închinarea la icoane, pe care a apărat-o cu eroism Sfântul Gherman.

¹² Traducere din franceză, efectuată de către autorul prezentei lucrări, după H. Leclercq, *Op. cit.*, col. 256.

¹³ Leonid Uspensky, *Op. cit.*, p.74.

¹⁴ Daniel Rousseau, *Icoana – lumina feței Tale*, Ed.Sophia, București, 2004, traducere de Măriuca Alexandrescu, p.61.

¹⁵ H. Leclercq, *Op. cit.*, p. col. 261.

¹⁶ *Ibidem*, col. 262.

¹⁷ *Ibidem*.

moștenire fiilor săi Carloman și Carol cel Mare, care s-au grăbit să continue politica de sprijinire a Scaunului Papal, atât material cât și spiritual, trimițând la Lateran un grup de doisprezece episcopi, conduși de Wilchaire de Sens. Sinodul a fost prezidat de papa Ștefan III, având în componență 53 de episcopi sau reprezentanți ai ierarhilor, în afară de o mulțime de preoți, călugări și laici¹⁸.

În ședința a patra a conciliului, discuțiile s-au purtat asupra cultului icoanelor, analizându-se operele Sfinților Părinți care au tratat aceasta.

După ce au anatematizat conciliabulul din 754, sinodalii au recunoscut icoanelor dreptul de venerare pe care „toți papii și toți Sfinții Părinți l-au acordat până în zilele noastre”¹⁹. În aceeași ședință s-a aprobat *synodica* patriarhului Teodor al Ierusalimului împotriva iconoclaștilor. Pentru a demonstra faptul că Însuși Hristos a confirmat cultul sfintelor icoane, papa a amintit despre icoana trimisă de Mântuitorul lui Abgar, domnul Edesei.

Moartea lui Constantin V, pe 14 septembrie 775, a adus pe tronul Bizanțului pe fiul său, Leon IV Cazarul (775-780), căsătorit cu ateniana Irina. Acest împărat a păstrat iconoclasmul tatălui său, dar prigoana nu a avut intensitatea din timpul lui Caballinus. După o domnie scurtă, Leon IV moare, lăsând tronul fiului său minor Constantin VI Porfirogenetul, aflat sub tutela împărătesei Irina, aceea care va restabili autoritatea eclesială și va convoca cel de-al VII-lea Sinod Ecumenic de la Niceea.

Odată cu urcarea pe tron a Irinei, se încheie prima perioadă iconoclastă. O alta avea să izbucnească pe timpul împăratului Leon V Armeanul (813-820) continuând sub Mihail II Bâlbâitul (820-829) și Teofil (829-842) extinzându-se de astă dată și asupra Apusului.

Triumful definitiv al Ortodoxiei avea să apară tot din partea unei femei, venerate deopotrivă în Apus și în Răsărit. „Împărăteasa Teodora, văduva lui Teofil, urmând exemplul împărătesei Irina, s-a decis, în înțelegere cu patriarhul Metodie (4 martie 843 - iunie 847) să reîntoarcă cultul icoanelor în Biserică”²⁰. Dintre exponenții de marcă ai luptei pentru sfintele icoane, din această ultimă perioadă, menționăm pe Sfântul Nichifor, patriarhul Constantinopolului, pe Sfinții Teodor Studiul și Teofan Mărturisitorul, fratele său, împreună cu miile de mărturisitori ai credinței celor șapte Sinoade Ecumenice, pe care i-au condus spre victoria definitivă a iconoduliei.

BIBLIOGRAPHY

1. Băbuș, Pr. Dr. Emanoil, *Bizanțul – istorie și spiritualitate*, Ed. Sophia, București, 2003.
2. Hefele, Charles Joseph, *Histoire de Conciles d'après les documents originaux*, tome I-IV, Paris, 1907.
3. Istrati, Ioan Valentin, “The One Who Both Offers And Is Offered” *Theological Semiotics Of The Prayer Of The Cherubic Hymn In The Orthodox Liturgy*, în *JRLS (Journal of Romanian Literary Studies)*, vol. 18, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2019, pp. 649-653.
4. Leclercq, H., *Images (Culte et Querelle des)* în *D.A.C.*, vol. IV, Paris, 1926.
5. Rousseau, Daniel, *Icoana – lumina feței Tale*, Ed. Sophia, București, 2004, traducere de Măriuca Alexandrescu

¹⁸ Hefele, *Histoire de Conciles d'après les documents originaux*, tome I-IV, Paris, 1907, tome III, part.2, pp. 730-737.

¹⁹ H. Leclercq, *Op. cit.*, col. 263.

²⁰ Pr. Dr. Emanoil Băbuș, *Op. cit.*, p.199.

6. Uspensky, Leonid, *Teologia icoanelor*, Ed. Anastasia, București, 1994, studiu introductiv și traducere Teodor Baconsky